

Левченко О. П.,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ВЕРБАЛІЗАЦІЇ В ТЕРМІНАХ КОЛЬОРОНАЗВИ РОЖЕВИЙ

У статті досліджено походження, референцію та розвиток значення низки фразеологічних одиниць, які містять кольороназву рожевий. Загалом приділено увагу символіці зазначеної кольороназви у фразеологічних системах близькороднених мов.

Ключові слова: кольороназва, символ, фразеологічна одиниця, концептосфера.

В статье исследуется происхождение, референция и развитие значения ряда фразеологических единиц, содержащих колоратив розовый. Уделено внимание символике указанного колоратива во фразеологических системах близкородственных языков.

Ключевые слова: цветоназвание, символ, фразеологическая единица, концептосфера.

In the article the origin and development of reference points of certain idioms that contain the pink color term have been examined. The main concern of the investigation was the symbolic meaning of the mentioned color name within phraseological systems of closely related languages.

Keywords: color term, symbol, phraseological unit, conceptual sphere.

Сьогодні в лінгвістичних студіях різного спрямування досліджують кольороназви: їхню концептуалізацію та вербалізацію в діячності та синхронії в різних мовах, зокрема у зіставному аспекті; в індивідуальній картині світу та дискурсі; у перекладознавчому аспекті; у психолінгвістичному тощо. Мета цієї праці – дослідити референцію, розвиток значення, символіку та міжмовні паралелі кольороназви *рожевий*, зокрема у складі фразеологічних одиниць, на широкому культурному та мовному тлі із залученням даних асоціативних експериментів. Р. Токарський порушує питання про "культурне і текстотвірне профілювання понять", зазначаючи, що "культурне профілювання – це зрелятивізована до певної мови й у тій мові пропонується конвенціоналізація певної частини необмеженого в своїй сутності енциклопедичного знання", натомість "кожного разу в конкретному тексті актуалізується частина ідеальної поняттєвої моделі, яка є ефектом попереднього культурного профілювання" [Tokarski, 2004, s. 30, 31].

У СУМ уміщено інформацію про символіку кольороназви (2. перен. Нічим не затьмарений; радісний, світлий. // З радісними сподіваннями (про мрії, надії, плани). *Рожевий день* (ранок, вечір) – безхмарний, погожий день (ранок, вечір) [СУМ, т. 8, с. 598]) і подано низку сталих висловів (*дивитися крізь рожеві окуляри* (скельця); *дивитися крізь рожеву призму* на кого; *рожевими фарбами* (у рожевих фарбах) малювати; у рожевому світлі; у рожевих фарбах; [СУМ, т. 8, с. 598]; *рожеві мрії* [СУМ, т. 4, с. 817]). Пор. дані зі словникової статті МАС: *розовий* 3. перен. Ничем не омрачений, включаючий в себе тільки приятное, радостное, светлое. Розовые надежды. ◇ В розовом свете (или цвете) видеть (или представлять и т. п.) кого-что; сквозь розовые очки смотреть на кого-что идеализировать кого-, что-л., не замечать недостатков, темных сторон кого-, чего-л. [МАС]. Аналогічні переносні значення подає тлумачний словник Т. Ефремової [ТСЕ]. Натомість у БТСРЯ натрапляємо на докладнішу інформацію (4. Ничем не омраченний, включающий в себе только приятное, радостное, светлое; радужный (2 зн.). *Розовые надежды. Розовые мечты. Розовое благополучие. Розовое детство.* 5. Жарг. Относящийся к лесбиянкам; связанный с лесбиянками (лесбиянкой). *Розовый журнал. Розовое движение. Розовые отношения.* ◇ Смотреть на кого-, что-л. сквозь розовые очки. Не замечать недостатков; идеализировать [БТСРЯ]; *розовость* 2. Жарг. Лесбиянство [БТСРЯ].

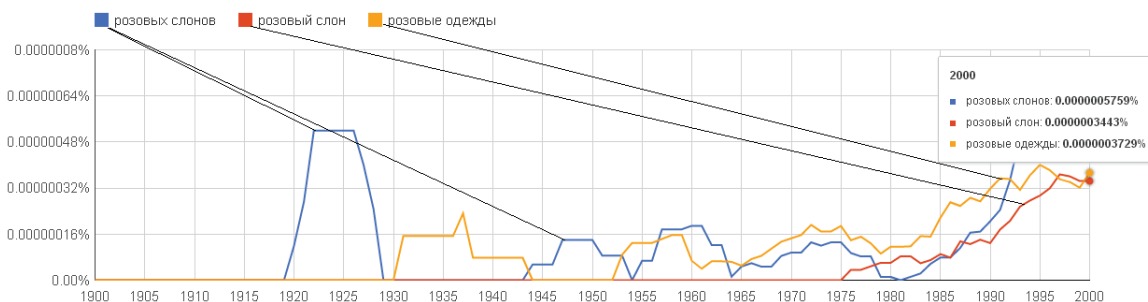
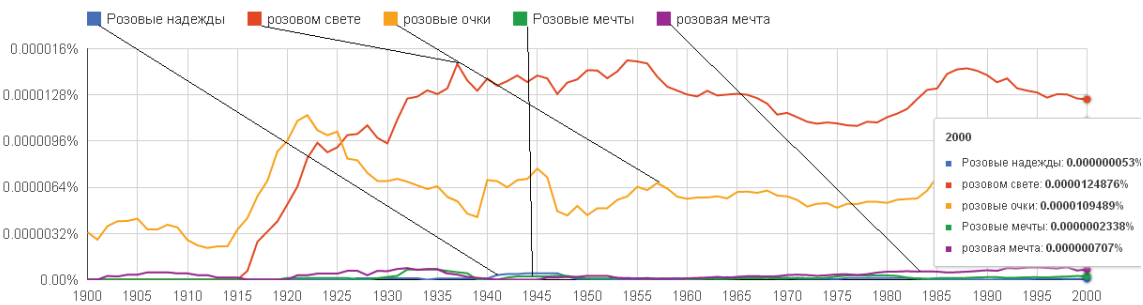
Атрибут *рожевий* у досліджуваних мовах символізує щось **ідеалізоване** й метафоризується в термінах, як-от: **окулярні** (укр. *дивитися крізь рожеві окуляри* (скельця) – рос. *смотреть сквозь розовые очки* [ФСРЯ, с. 440] – біл. *глядзець праз ружовыя акуллары* на каго, на што [ЭСФ, с. 97] – бол. *гледам през (с) розови очила* [ФСРБЕ, с. 85]); **світло, фарби, тони**: укр. "*Світ став малюватися в рожевих тонах*" (І. Багрянний); "*Майбутнє атомної енергетики в той час більшість уявляла в рожевих тонах*" (Б. М. Малиновський); "*Натомість для повноцінного розуміння діяльності компанії інформацію подано виключно в "рожевих тонах"*" (Галицькі контракти, 22.03.2004) – рос. *окрашивать / окрасить в розовый цвет* [ФСФ] – бол. *виждам в розова светлина* нешто или всичко; *виждам в розови краски; виждам в розово* [ФСРБЕ, с. 85]; **мрія (марення, надія, ілюзія** та їхніх контекстних синонімів **туман, дим, сон**): укр. "*Але і в ці рожеві мрії вривались похмурі сумніви ...?*" (В. Бабула); "... і здерли маску святості з лиця, розвіяли рожевий, поетичний туман, що ти вкривалась ним так довго ..." (І. Франко) – рос. *розовые надежды; розовые одежды*. Книжн. Ирон. О чём-л., выдаваемом за идеал, приукрашиваемом [БСРП, 66] – біл. *ружовы туман* 'стан ілюзорного, тоталітарно-радянського сприйняття дійсності' (походить із назви оповідання (1995) В. Бикова) [ЭФС, с. 330]. Л. Дядечко зазначає, що рос. *сиреневый туман* – це "розповсюджена назва й цитата з самодіяльної пісні "Прощание" (1947) ... Про щось романтичне, примарне (символ)" [Дяд, т. 4, с. 21]. Належить зауважити, що в українській мові слово-сполука *рожевий туман* не має значення політичної належності. Вислів *рожевий настрій* фіксує словник С. Караванського [ПССУМ]; на паралелі натрапляємо у польській мові: укр. – пол. *różowy humor, nastrój* [SFJP, т. 2, с. 69]; *różowe myśli, nadzieje, plany* [SFJP, т. 2, с. 69]. Кольороназва *рожевий* у різноманітних сполуках транслює значення ілюзорності, неможливості здійснення чогось: укр. *захотіти рожевого слоника* 'забажати неможливого' [Уж, с. 217]; "*Аліні ж не примарилися рожеві слоники чи принц на білому коні*" (Д. Корній); укр. "... є непорядність, підступність, лицемірство, зрада, що життя не таке рожєво-блакитне, як вони малювали" (ІМ) – пол. *coś komu przedstawia się, coś wygląda różowo* [SFJP, т. 2, с. 68]. Натомість у російському

молодіжному жаргоні словосполуча *розовий слон* набуває іншого значення (*розовий слон*. Жарг. мол. Шутл. Водка [БСРП]; рос. *до розовых слонов*. Жарг. мол. Шутл. О состоянии крайнего опьянения [БСРП].

Інкולי кольороназва набуває символіки політичної належності: укр. *рожевий*, перен. Який є прибічником (симпатиком) соціалізму, його ідей і поглядів [СІС]; “Переслідування владою учасників руху позбавили багатьох з них досить швидко **“рожевого оптимізму”** (В’ячеслав Чорновіл), тим самим завершуючи їхній перехід на радикальніші позиції” (А. М. Русначенко).

Аналізований колір набув символічного значення жіночої статі, усього, що стосується жіночої статі (за стереотипними уявленнями про жінку)), нетрадиційної сексуальної орієнтації (у цьому разі він входить до контекстної опозиції **голубий – рожевий**): “Тим часом у Європі від серцево-судинних захворювань щорічно помирають 4,3 млн. осіб, з них 242 тис. – в Італії, і цей показник стає все більш **“рожевим”**...” (ІМ); “Ті суб’єкти / Мають ще й коханок – / Трансвеститок чи **“рожевих”**, / Чи то лесбіянок! (П. Глазунів); “... відбулася зустріч читачів із львівською письменницею, авторкою кількох прозових книг Христинною Лукашук та презентація її нової книги роману **“Рожевий і ще раз рожевий”**” (ІМ) – рос. *розовая* Жарг. Лесбіянка [БТСРЯ]; *розовые* разг. Женщины-гомосексуалистки; лесбиянки [ТСЕ]. Словосполуча **рожевий роман** набула статусу термінологічної (калька з франц. “roman rose”): “Щоб запобігти можливих непорозуміннь, ми будемо користуватися термінами **“рожевий роман”** і **“рожева белетристика”** як найбільш нейтральними й загальними за значенням”” (С. Філоненко); “До того ж **“рожеві”** романи – це таке чтиво, що не потребує ані багатства мови, ані стилю, ані бодай якоїсь там психологізації” (В. Л. Чемерис) – рос. “Женский роман, он же любовный роман, он же **розовый роман** близок волшебной сказке ...” (ІМ); “Ей стыдно сказать, что они начинают СНГ **розовым дамским** и кровавым **романом**, мыло варят” (М. Арбатова). З огляду на гендерно марковану символіку кольору, він став символом **інфантильності, інфантильної глупоти та гламурності**: укр. “Блакитний, чи це там який **рожевий** колір – на суконки для молоденьких панночок добре надається” (Ю. Горліс-Горський); “Чомусь надто часто такі красуні бувають або погордливі й холодні, як довершені мармурові статуї, або ж по зав’язку повні **рожевої глупоти**” (М. Дашків); “Коханий, я собі ноутбук купила **рожевий**. – А яка пам’ять, який процесор? – Коханий, кажу ж тобі – **рожевий**” (ІМ); рос. “Перепост глупости (благодупости, сопливо-розовой глупости и т. д.) вконтакте – минус десять к тому, что я думаю об интеллекте человека ...” (ІМ); *розовые сопли*. Разг. Шутл.-ирон. или Презр. О чём-л. слащаво-мелодраматическом, сентиментальном [БСРП, с. 106]; *мальчики в розовых штанишках*. Публ. Ирон. 1. О команде реформаторов-экономистов, руководимой Е. Гайдаром. Авторство принадлежит вице-президенту РФ А. Руцкому. 2. О любых либеральных экономистах [БСРП]; укр. “А мій Кузя учора виканочив **рожевий бант на шю** і тепер претендує на звання **“Найгламурніший кіт Києва”**” (День, 14.03.09); “**Рожевий гламур** чи ...? От мені запала ця думка про попсову **рожеву молодіж** та ... іншу молодіж” (ІМ).

Як засвідчують біграми, побудовані за допомогою програми Ngram Viewer, частотність вживання словосполук із кольороназвою рос. *розовый* (на жаль, програма не дає можливості побудувати біграми для інших досліджуваних мов) не враховують укладачі словників, іншими словами частотність словосполучки не корелює з фактом фіксації у словнику (див. біграми). Належить зауважити, що в російському корпусі текстів, на основі якого працює Ngram Viewer, не трапляються словосполучки *розовый роман*, *розовые отношения*, *розовое движение*, *розовый журнал*, *розовое детство*, *розовое благополучие*.

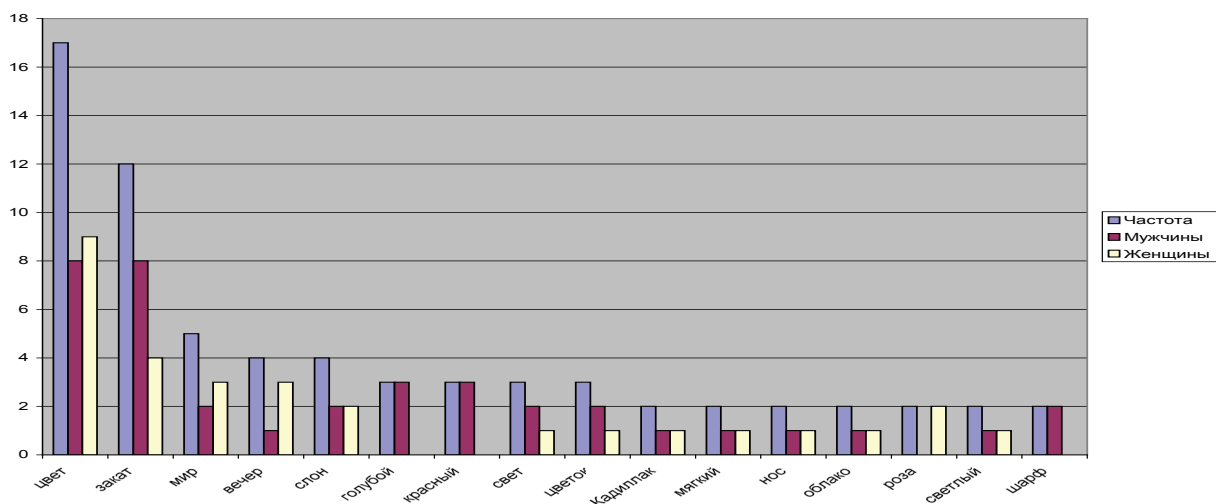

Кольороназви *рожевий* та *голубий* можуть бути як синонімічними символами (що впливає із символічної функції, яку вони виконують у фразеологізмах *дивитися крізь рожеві окуляри* та *блакитна мрія*), так й антонімічними (у разі символізування належності до статі чи сексуальної орієнтації). Стабілізованість уявлень засвідчують порівняння: “*Рожева ... Як щічки немовлят, як квіт троянди, як ... ілюзії*” (ІМ); “*Це так дивно – пелюстки ніжні-ніжні, рожеві, як юнацькі мрії*” (ІМ).

Може відбуватися актуалізація інформації з різних концептуальних сфер: *рожевий* як символ ідеалізації; *рожевий період* як алюзія до творчості Пабло Пікассо: укр. “*Голубієм очима й душею. У міста – “голубий період” і трішки “рожевий”*” (Сучасність, 2004). Цікавим є вживання словосполучки *рожевий період* в такому контексті: “*Отже, “рожевий період” Януковича закінчився. Під землею його чекають злі шахтарі, на поверхні – розлучені водії, в хатах з газовим опаленням – сумні бабусі*” (ІМ). Окрім того, *рожевий* може транслювати значення антонімічне до *чорного*: укр. “*Але і газпромівські пропагандисти сьогодні хочуть бачити ситуацію через рожеві (для України – чорні) окуляри*” (Я. Галата) (пор. укр. *дивитися крізь темні окуляри (скельця)* [ФСУМ, с. 237]) – біл. *глядзець праз (цераз) чорныя акулари на каго, на што* [ЭСФ, с. 97]; до *сірого*: “*І сірі клопоти домашні – це примха випадку лишень. А їх, думок про світ, безстрашно рожевий колір береже*” (В. Рябий).

Окрім того, *рожевий* асоціюється із субкультурою емо: укр. “*сучасність / на мою думку / найбільш яскраво відбилась в молодіжній субкультурі ЕМО (від англ. emotions), де рожевий та чорний – основні кольори*” (ІМ); рос. “*ЭМО: угольные слёзы или новая чёрно-розовая субкультура?*” (ІМ); “*Мы против ЧЕРНО-РОЗОВОЙ тупости! Многие готы – не готы. Они ведь не знают, за что толком ненавидят эмо*” (ІМ); “*Черная сторона розовых эмо*” (ІМ). У російському публіцистичному дискурсі побуває вислів *розовая кофточка*, який став одним з часто вживаних позначень скандалу, що стався у 2004 році в Ростові-на-Дону між Філіпом Кіркоровим і кореспондентом “Газети Дону” Іриною Ароян під час прес-конференції, і подій навколо нього; його також використовують як узагальвальне позначення скандалів із персонами “бульварної преси” (<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1125738>).

Результати асоціативних експериментів засвідчують важливість значущість прецедентних феноменів у формуванні мовної картини світу. У РАС уміщено такі результати: усього реакцій на стимул *розовий* – 101, чоловіки – 59, жінки – 42 (найчастотніші реакції російських мовців узагальнено на діаграмі 1).

Діаграма 1. Найчастотніші реакції, отримані від російських мовців

На жаль, в УАС не подано стимулу *рожевий*, однак реакцію *рожевий* засвідчено на низку стимулів: мрія; свиня → рожева 3; 2/6; дерево → рожеве 1; мріяти → рожеве шкло 1; язик → рожевий 3; кохання; мрія; мріяти; помаранчевий; ранковий; ранок; розвиднятися; світати; червоний → рожевий 1; 10/12; мрія → рожевий туман 1; одружитися → рожеві горизонти 1; уявити → рожеві окуляри 1 [УАС, т. 2. с. 353].

Прототипними референтами *рожевого* в досліджуваних лінгвокультурах за аналізом фразеологізацій (порівнянь) є уявлення належні до таких концептів/концептосфер: **фітонім (рожа)** (укр. *рожевий, як майська рожка (маків цвіт; пелюстка; троянда)* – рос. *розовый, как розы (лепестки розы)* – бол. *розов като божур (майська роза)*); **зооніми (поросся, фламінго)** (укр. *рожевий як маленьке поросся (молоде поросятко)* – рос. *розовый как молодой поросёнок* – пол. *gózowa jak świnka*; укр. *рожеві, як фламінго (крило флямінго)* – рос. *розовый как фламинго*); **частини тіла людини** (укр. *рожевий, як дитяче личко (діти; пальці; пальчики немовляти; сідниці)* – рос. *розовый, как девичье ушко (девушка; дёсны младенца; купидон; нёбо ребенка; младенец; херувим)* – бол. *розов като бебешко дупе (дъвка; главата на сънлив малчуган)*); **речовини та артефакти, у які традиційно є рожевими** (укр. *рожевий, як купюра у п'ятсот евро (мушля на споді)* – рос. *розовый, как ветчина (кусок дешёвого туалетного мыла; лососевая мякоть; малиновый сироп; пастила; пеньюар; пряники; свежее испеченные пирожки)* – біл. *ружовы, як зефір (мяса кансэрваванага кальмара)* – бол. *розов като пражка шунка (сладък сок)* – пол. *gózowy, jak maliny*); **період часу, атмосферне явище**: укр. *рожевий, як юність*

– рос. *розовий, как летнее утро (утренняя заря; штормовые утра в пустыне)* – біл. *ружовы, як ранишня раса (чыстае неба марознага ранку)* – пол. *różowy jak zorza* (див. УРББПСП).

Отже, кольороназви у фразеологічних системах зрідка транслюють значення реального кольору, переважно ж до вербалізації залучено символічний складник концепту певного кольору. Навіть якщо й використано реальні колірні атрибути того чи іншого об'єкта, то все одно значущою виявляється саме символічна складова частина. Окрім того, аналіз інформації, пропонованої традиційними словниками, переконує в тому, що лексико- і фразеографічна практика відстає від актуального стану справ (висновок певною мірою вже став науковим трюїзмом), однак і на цьому етапі словникарства виразно впадає в очі брак системності у поданні інформації, "оминання" інтерпретації культурозумовлених лінгвальних явищ. У багатьох випадках ці лакуни намагається заповнити "нетрадиційне" словникарство, зокрема електронні словники та енциклопедії. Як засвідчує фактичний матеріал, статті на гасло *рожевий*, зокрема в українських словниках, потребують суттєвого уточнення й розбудови.

Література:

1. БСРП – Мокиєнко В. М. Большой словарь русских поговорок / Мокиєнко В. М. – М. : ЗАО "ОЛМА Медиа Групп", 2007. – 784 с.
2. БТСРЯ – Большой толковый словарь русского языка / Ред. С. А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 2000. – 1536 с.
3. Дяд – Дядечко Л. П. Новое в русской и украинской речи: Крылатые слова (материалы для словаря) / Дядечко Л. П. – К. : Видавничий дім "Комп'ютерпрес", 2003. – Ч. 4: С–Я. – 213 с.
4. ІМ – матеріали, вилучені з інтернет-сторінок.
5. МАС – Словарь русского языка: В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистич. исследований; Под ред. А. П. Евгеньевой. – 4-е изд., стер. – М. : Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999.
6. ПССУМ – Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. – Київ : Кобза, 1995. – 472 с.
7. РАС – Русский ассоциативный словарь (Ел. ресурс : <<http://thesaurus.ru/dict/dict.php>>).
8. СУМ – Інтегрована лексикографічна система "Словники України" / НАН України, Український мовно-інформаційний фонд, 2001. – Версія 1.0.
9. ТСЕ – Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Ефремова Т. Ф. – М. : Русский язык, 2000. – 1233 с.
10. Уж – Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник східнослов'янських і степових говірок Донбасу. – Луганськ : Альма-матер, 2002. – 262 с.
11. УРББПСП – Левченко О. Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / Олена Левченко. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 748 с.
12. ФСРБЕ – Нанова А. Фразеологічен синонимен речник на българския език / Нанова А. – София : Издателство "Хейзъл", 2005. – 1389 с.;
13. ФСРЯ – Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А. И. Молоткова. – М. : Русский язык, 1986. – 543 с.
14. ФСУМ – Фразеологічний словник української мови. – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.
15. ФСФ – Фёдоров А. И. Фразеологический словарь русского литературного языка / Фёдоров А. И. – М. : Астрель: АСТ, 2008. – 878 с.
16. ЭСФ – Лепешаў І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / Лепешаў І. Я. – Мн. : БелЭн, 2004. – 448 с.
17. PSA – Gawarkiewicz R. Polski słownik asocjacyjny z suplementem / Roman Gawarkiewicz, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz. – Szczecin : PRINT GROUP Sp.z.o.o., 2008. – 291 s.
18. SFJP – Skorupka St. Słownik frazeologiczny języka polskiego / Skorupka St. – Warszawa : Wiedza powszechna, 1985. – Т. 1. – S. 788; Т. 2. – S. 905.
19. Tokarski R. Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie / Tokarski R. – Lublin : UMCS, 2004. – 212 s.